

**РАЗУМЦЕВА Г.І.,
магістрантка**

*Дипломатична
академія України
при МЗС України*

Королівство Швеція – одна з найбільш розвинених в економічному відношенні європейських країн, яка має один з найвищих у світі рівень соціальної захищеності населення. Але, говорячи про особливості країни, фахівці виділяють, передусім, міжнародно-політичні фактори, які реалізуються у вирішенні питань забезпечення миру і безпеки Європи.

Чимале значення для міжнародного становища держави, а також для всієї ситуації в регіоні має традиційна політика “свободи від союзів”, що проводиться Швецією. Тому Фінляндія, як писав видатний шведський дипломат і політичний діяч С.Остром, “зацікавлено стежить за дискусіями у Швеції та іноді виступає з критикою елементів нашої зовнішньої політики, які вона розглядає як відхід від строгого нейтралітету”¹. Швеція до наступного часу користується благами миру от вже майже 170 років: воєнні дії проти норвежців влітку 1814 р. стали останньою війною в історії країни. Вперше виступивши з декларацією про нейтралітет у 1834 р., Швеція і зараз дотримується політики “свободи від со-

КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ: ПОЛІТИКА “СВОБОДИ ВІД СОЮЗІВ”

юзів”. Природньо, зміст цієї політики не залишався незмінним. Однак у ході її проведення сформувалися визначені традиції, що не втратили свого значення.

Політика “свободи від союзів” у мирний час складалася в період безроздільного панування в міжнародних відносинах великих держав, що спиралася у своїй зовнішньополітичній діяльності в основному на військову силу. Право на ведення війни в цей період розглядалося як невід’ємний атрибут суверенітету держав і свято охоронялося насамперед найсильнішими у військовому відношенні державами.

Спроби окремих малих країн вирішувати проблеми забезпечення своєї безпеки разом з іншими державами приводили їх лише до приєднання до тих чи інших військових союзів під егідою великих держав і збільшували ризик втягування їх у війни між сильними світу цього. Тому принцип “свободи від союзів” у мирний час у єднанні з прагненням підтримувати нормальні двосторонні відносини з усіма великими державами, робити посередницькі зусилля мирними засобами у справі подолання протиріч, які виникали, став основним принципом зовнішньої політики Швеції, методом забезпечення її нейтралітету на випадок війни.

Важливою складовою зовнішньополітичної доктрини країни була орієнтація зовнішньоекономічних зв’язків Швеції на ринки відразу декількох великих держав². Це дозволяло Швеції підтримувати вигідні економічні зв’язки з усіма основними зовнішньоторговельними партнерами як у мирний, так і у воєнний час. Тому її інтересам відповідала підтримка добросусідських двосторонніх відносин як у політичній, так і в економічній області з кожною з великих держав, не стаючи на сторону ні однієї з них, не беручи участь у протиборстві між ними. Політика “свободи від союзів” була покликана створювати передумови в мирний час для забезпечення нейтрального статусу країни в період війни, тобто вона сформувалася як політичний курс, орієнтований на можливість і неминучість війни і забезпечення інтересів країни в цих умовах.

Подібна ситуація визначала політику країни в мирний час, змушуючи Швецію незмінно займати дуже обережну і збалансовану позицію стосовно великих держав, прагнути не протистояти на шляху зіткнення їх інтересів, з огляду на практичну неминучість воєн між ними. Усе це виключало можливість проведення Швецією активного зовнішньополітичного курсу на зміцнення міжнародної безпеки спільними зусиллями з іншими країнами. Прагнення ухилитися від колективних дій по забезпеченню міжнародної безпеки, займати рівновіддалену, у дусі “абсолютного” нейтралітету позицію в спірних питаннях між точками зору великих держав стало невід’ємною складовою частиною традиції шведського нейтралітету. Разом з тим Швеція незмінно намагалася продемонструвати незалежність своїх зовнішньополітичних рішень для того, щоб позбавити основ можливі підозри тієї чи іншої великої держави в проведенні несприятливій даній країні політики і завоювати

тим самим їхню довіру до рішучості Швеції залишатися нейтральною під час війни, не віддаючи переваги ні одній зі сторін.

Завоювання такої довіри в мирний час, що досягалося найрізноманітнішими методами, стало однією з основ традиції шведського нейтралітету і складає важливу задачу зовнішньої політики країни.

Як відомо, Швеція підписала Гаазькі конвенції 1899 і 1907 р., що регулюють правила поведінки нейтральних держав під час війни. В період Балканських воєн Швеція, Данія і Норвегія врегулювали правила свого нейтралітету, що враховують Гаазькі концепції і Лондонську декларацію про право морської війни 1909р., і в спільній декларації від 21 грудня 1912 р. зобов'язалися не змінювати їх без попереднього узгодження один з одним. Ці правила, уточнені наприкінці 30-х років, включали лише питання нейтралітету на випадок війни. Швеція прийняла на себе зобов'язання слідувати їм без яких-небудь вилучень, хоча на практиці, наприклад під час другої світової війни, шведський уряд не завжди виявляв педантичність у дотриманні правил нейтралітету у відношенні на даний момент до більш сильної, з її точки зору, сторони³.

Дотримуючись традиційної політики "свободи від союзів", Швеція зуміла залишитися поза обома світовими війнами. Очевидно, що така політика була не єдиною причиною, яка дозволила домогтися цього. Вирішальну роль зіграли, як справедливо вважає С.Острем, "стратегічні і політичні обставини, що знаходилися поза нашим контролем"⁴. Проте у свідомості шведського населення збереження миру для країни в двох світових війнах пов'язувалося з політикою "свободи від союзів" у її традиційному розумінні, що іде своїми коренями ще в ХІХ сторіччя. "Не легко переконати наш народ у тому, що його безпека вимагає, щоб ми відкинули нейтралітет як помилкову і застарілу політику", – підкреслювалося в заяві уряду Швеції від 9 лютого 1948 р.⁵

На відміну від постійно нейтральних Австрії і Швейцарії, зовнішньополітичний курс Швеції не одержав постійного юридичного закріплення ні в конституції країни ні у внутрішнім законодавстві як постійна державна доктрина, ні в міжнародних договорах і угодах. "Ми залишилися однією з країн у Європі, що не приєдналися, нами самими обраним, не гарантованим великими державами і не пов'язаним домовленостями зовнішньополітичним положенням", – відзначав видатний діяч соціал-демократичної робочої партії Швеції І.Енгман⁶. Вирішальна роль у визначенні змісту політики нейтралітету країни в мирний час належить шведському уряду, який саме намагається визначити відповідність чи невідповідність тієї чи іншої зовнішньополітичної акції країни політиці нейтралітету. Природно, це дає можливість уряду витлумачувати зміст політики нейтралітету в досить широких межах з урахуванням мінливих історичних умов. У цьому зв'язку Швеція завжди негативно відносила до гарантій свого нейтралітету з боку великих держав з побоювань надати у їх розпорядження важелі впливу на свій політичний курс.

Як відомо, у Швеції відсутній історичний досвід, що підказував би її народу необхідність порівнювати турботу про забезпечення національної безпеки з інтересами зміцнення міжнародної безпеки на колективній основі і який виходив би з прагнень сприяти попередженню війни, а не з підготовки країни до забезпечення свого нейтрального статусу у випадку початку війни. *Сучасна зовнішньополітична доктрина Швеції формулюється як політика свободи від союзів у мирний час, що має метою збереження нейтралітету у випадку війни.*

Таке загальне формулювання зовнішньополітичних принципів Швеції залишає широкі можливості для тлумачень і не може дати вичерпної відповіді на те, як шведська політика нейтралітету повинна здійснюватися в повсякденній діяльності уряду в мирний час.

Світове співтовариство, як відомо, не має і загально визнаних норм поведінки нейтральних держав і держав, що не приєдналися, у мирний час, які були б закріплені в міжнародних договорах і угодах. Хоча співпадаючих тенденцій у зовнішньополітичних курсах цих держав можна знайти чимало, вони не носять зобов'язуючого характеру для країн, що дотримуються політики нейтралітету. *На відміну від багатьох інших нейтральних і країн, що не приєдналися, Швеція метою своєї політики "свободи від союзів" становить збереження нейтралітету на випадок війни, тобто зовнішньополітичний курс країни в мирний час орієнтований на імовірність війни.*

Внаслідок цього політика "свободи від союзів" Швеції довгий час виходила з вимоги уникати в мирний час такого роду зобов'язань, що з'явилися би перешкодою для виконання нею правил нейтралітету відповідно до норм міжнародного права під час війни між іншими державами. На практиці це не сприяло активній участі країни в міжнародному житті і виливалося в спроби уникати причетності до діяльності, що здатна обмежити незалежність країни на міжнародній арені у випадку війни. Нерідко такі судження використовувалися для того, щоб породити сумніви в корисності приєднання Швеції до без'ядерної зони на півночі Європи⁷.

У цьому контексті корисно розглянути відношення Швеції до міжнародних організацій, а також досвід її участі в міжнародних угодах і договорах.

Па думку видатного шведського політичного діяча і вченого-юриста, колишнього міністра закордонних справ Швеції Х.Блікса, перед нейтральною державою, то вступає в міжнародну політичну організацію, можуть виникнути принципи за своїм характером проблеми. Намір нейтральної держави залишитися поза можливою війною, – відзначив він, може ввійти в суперечність із задачами цієї міжнародної організації впливати на потенційною агресора і протидіяти державі, що скоїла агресію, шляхом покладання зобов'язань на членів організації брати участь у колективних санкціях. Шляхом

вступу в такі організації нейтральна держава може, як вважає Х.Блікс, завдати шкоди власній меті залишатися поза конфліктами.

Швеція є нині членом як ООН, так і багатьох її спеціалізованих установ, ЄС, Європейської ради, ОБСЄ, Європейської асоціації вільної торгівлі (ЕАВТ), Комітету по роззброєнню в Женеві, Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), Ради держав Балтійського моря (РДБМ), Північної Ради і Ради міністрів країн Північної Європи та багатьох інших міжнародних організацій. Вона стала учасницею великої кількості міжнародних договорів і угод, включаючи Договір про нерозповсюдження ядерної зброї. Іншими словами, на сьогоднішній день Швеція нагромадила визначний досвід участі в багатосторонньому міжнародному співробітництві, що дозволяє уточнити, що, на думку шведського уряду, є сумісним з традиційною політикою “свободи від союзів”, а що таким критеріям не відповідає.

У 1952 р., коли з'явилися плани перетворення Європейської ради, членом якого є Швеція, у координуючий центр різних спеціалізованих європейських інститутів, включаючи Європейське оборонне співтовариство, Швеція, як нейтральний член ради, виступила проти реалізації цих планів. У заяві від 4 лютого 1953 р. шведський уряд, пославшись на статтю (d) Статуту Європейської ради, де йдеться про те, що питання національної оборони не входять у компетенцію ради, відзначив: “Було б несумісним з нашою політикою свободи від союзів брати участь у якості члена ради в обговоренні питань європейської оборони як загальної проблеми для країн-членів. У тому випадку, якщо цей план буде реалізований, ми будемо змушені переглянути наше відношення до Європейської ради”.

Як відомо, Швеція приєдналася до Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), створеного рядом розвинутих країн для координації своєї політики в сфері енергетики. Члени організації домовилися про співробітництво в дослідженні альтернативних джерел енергії, в області економії енергії, розвитку існуючих енергоджерел. Важливим елементом діяльності МЕА стала домовленість про механізм розподілу енергоресурсів у “кризових ситуаціях”. Участь Швеції в МЕА, на думку багатьох авторитетних експертів країни, не виключає виникнення ситуації, неприйнятної з погляду політики шведського нейтралітету. Тому Швеція при вступі в агентство зробила застереження в загальній формі, що дозволяє їй відмовитися від участі в роботі МЕА в тому випадку, якщо виявиться під загрозою нейтралітет країни⁹. Інші країни – члени агентства мовчазно погодилися з цим застереженням, хоча офіційних заяв на цей рахунок зроблено не було.

Іншими словами, у тих випадках, коли мова йшла про колективні зусилля з метою усунення погрози міжнародної безпеки, Швеція часто висловлювала готовність йти на обмеження своєї свободи дій і починаючи акції як держава-член ООН без будь-яких посилок на нейтралітет.

Хоча подібна готовність пов'язана з єдністю великих держав у Раді Безпеки, це не скасовує того факту, що *Швеція за певних умов, пов'язаних із задачами зміцнення загального миру, не виключає нині дій, що раніше не вважалися відповідними політиці "свободи від союзів"*.

Хоча концепція шведської політики "свободи від союзів" припускає відхилення від участі в діяльності, здатної обмежити волю дій країни на міжнародній арені, Швеція стала учасницею ряду міжнародних договорів і угод, зокрема Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

Приєднавшись до угоди, Швеція, як і інші держави, погодилася на контроль з боку МАГАТЕ за виконанням своїх, договірних зобов'язань.

Таким чином, з факту участі Швеції в ООН та інших міжнародних організаціях, а також Договору про нерозповсюдження ядерної зброї випливає, що в розумінні шведської політики традиційного нейтралітету з'явилися нові елементи, що допускають у визначених обставинах деяке обмеження свободи дій країни, коли мова йде про колективні зусилля по зміцненню основ міжнародної безпеки. До числа таких зусиль, безумовно, відносилася і ідея створення без'ядерної зони на півночі Європи.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Захаров Ю. Швеция: проблемы и поиски решений // Международная жизнь. – 1980. – №3. – С.24.
- ² Див.: Градобитова Л.Д., Пискулов Ю.В. Экономика и политика стран Скандинавии: Экономический фактор во внешней политике Швеции, Норвегии, Дании. – М., 1986.
- ³ История внешней политики СССР. – М., 1983. – Ч.II. – С.264.
- ⁴ Захаров Ю. Швеция: проблемы и поиски решений // Международная жизнь. – 1980. – №3. – С.25.
- ⁵ Коваль В.П. Государственно-правовой механизм осуществления внешней политики Швеции и внешнеполитический курс социал-демократии в период пребывания у власти // Государственно-правовой механизм осуществления внешней политики в СССР и в зарубежных странах. – М., 1981. – С.124.
- ⁶ Там само. – С.125.
- ⁷ Моргачев С. Вопросы безопасности на Севере Европы и политика Швеции // Мировая экономика и международные отношения. – 1985. – №8. – С.31.
- ⁸ Моргачев С. Вопросы безопасности на Севере Европы и политика Швеции // Мировая экономика и международные отношения. – 1986. – №8. – С.30.
- ⁹ Чернышева О.В. Вопросы нейтралитета в трудах шведских историков // Буржуазная историография второй мировой войны: Анализ современных тенденций. – М., 1985. – С.252.

Надійшла до редакції 21.02.2002